

**PILIETIŠKUMO KONTEKSTAI: POLITIKOS
IPILIE TINIMO PROBLEMATIKA***

Šiuolaikinis viešasis politinis gyvenimas kupinas nuolatinių keblumų. Atgimęs pilietiškumas yra virtęs viešojo gyvenimo iššūkiu. Gyvename laisvoje ir nepriklausomoje valstybėje, bet kur joje mūsū, kaip piliečių, vieta? Ar mes giname savo pilietines teises? Ar suvokiame savo teises ir laisves?

Klaipėdos universiteto Politologijos katedra išleido kolektyvinę monografiją, skirtą pilietinės visuomenės problematikai. Tai nėra pirmas, nei, matyt, paskutinis leidinys politologijos baruose, skirtas nūdienos pilietiškumo problemoms. Kuo yra išskirtinė ši knyga? Pilietiškumas Lietuvoje turi nors ir neilgą, bet kupiną įvairiausių iššūkių istoriją. Lietuva, tapdama nepriklausoma valstybė, prisiimdama demokratijos įsipareigojimus, kartu įsipareigojo plėtoti pilietiškumą. Dėl įvairių priežasčių demokratijos procesai ne tik vėluoja, bet ir deramai neįsitvirtina. Kaip tik dėl to nepavyksta įpiliētinti ir pačios visuomenės. Neįsitvirtinęs ir nesusiformavęs pilietiškumas turi ir kitų regimų priežasčių. Lietuvos istorijoje nesama nei nuoseklios, nenutrūkstamos, ilgalaikės, nei modernios pilietiškumo patirties. Todėl istoriškai grėžiamasi ne į XX amžiaus politinę patirtį, bet į gerokai senesnius laikus. Dvidešimtas amžius iki pat nepriklausomybės atkū-

---

* Pilietinė visuomenė: politios įpiliētinimo projekcijos. Klaipėdos universitetas, 2006.

rimo nebuvo parankus pilietiškumui plėtotis, gyventa tiek smetoninės, tiek sovietinės diktatūros sąlygomis. Tokių diktatūrų sąlygomis geriausiu atveju galime kalbėti apie kokį nors fragmentišką ar net rezistencinį pilietiškumą. Atkūrus nepriklausomybę, atgimė ir viešasis politinis gyvenimas. Kaip tik viešasis gyvenimas ir turėtų teikti pilietiškumo pavyzdžių. Bet pastarųjų dešimtmečių viešasis politinis gyvenimas patiems piliečiams nerodė tinkamų to pavyzdžių. Pavienės pilietinės akcijos ar vangūs stichiški protestai išryškino politikos perkėlimo valdžios struktūroms tendencijas. Kišeninės ar fasadinės partijos ir tokių partijų lyderiai skatino ir tebeskatina populizmą, savivalę. Tarp piliečių tebegyvuoja svetimas pilietiškumui pasyvumas. Tebeturime visuomenę, kuri nemoka ar nenori laisvai burtis ir ginti savo teises, nenori būti politinė, aktyvi, dalyvaujanti. Pilietiškumu nuolat dangstomasi, o tai rodo, kad mes iš esmės negyvename, o tik kaip nors imituojame pačią demokratiją ir demokratinę gyvenseną. Esama tik pilietiškumo deklaracijų, atsitiktinių ir pavienių pilietinio nepaklusnumo išviešinimo pavyzdžių, bet dar nesama kasdienės, nuosaikios pilietiškumo tradicijos.

Pati pilietiškumo problematika politologų pasisakymuose nuolat keliama nuo pat nepriklausomybės atkūrimo. Bet tai siauras, hermetiškas, akademinis kalbėjimas, nepasiekiantis piliečio kasdienės sąmonės. Juk pati pilietiškumo problematika iš pirmo žvilgsnio atrodo labai paprasta. Laisvi ir lygiateisiai piliečiai gali kurti laisvą ir lygiateisę visuomenę. Tie patys laisvi ir lygiateisiai piliečiai savo laisvu ir įsipareigojančiu dalyvavimu paliko pilietinę visuomenę. Kodėl nenorima tokios visuomenės? Nenorima, nes tebėra įkalintos laisvos iniciatyvos ir pati laisva valia. Iniciatyvos atiduotos ir vis atiduodamos valdžios institucijoms, suvokiant, kad politika yra skirta tik valdžiai, valstybinėms institucijoms ar instancijoms. Kita priežastis, kad tebegyvenama ir tebenorima gyventi archajinės hierarchinės visuomenės pagrindu. Tokia tradicinė despotiška hierarchija numato klusnumą, savumą ir baimingumą. Čia nereikia jokio viešo aktyvumo, viešo da-

lyvavimo, nes nuolat laukiama kokių nors oficialių nurodymų ar direktyvų. Todėl net naujos politinės organizacijos netampa veikliomis pilietinėmis jėgomis, nes nesugeba laikytis kasdienio pilietinio nuoseklumo principų. Lietuviškasis pilietiškumas perkeltas ir į mokyklinines programas, bet taip ir lieka vadovėlinis, nes pačioje visuomenėje nesama aktyvios pilietinės sąmonės tradicijos. Nežinoma, kaip burtis, nes nežinoma, dėl ko verta burtis ir plėtoti pilietiškumą. Naujoji monografija kaip tik ir bando atverti plačias ir painias lietuviškojo (ir ne tik jo) pilietiškumo projekcijas, parodyti, į kokius tinklus, kokias sąveikas yra įsiliejusi visuomenė, pretenduojanti į modernumą, demokratiją ir laisvę...

Monografija kolektyvinė, nes pilietiškumo svarstymus siekiama išplėsti į įvairias politinio gyvenimo sritis. Siekiama keliais skirtingais rakursais atverti lietuviškojo politinio gyvenimo aporijas, aptarti viešojo gyvenimo dviprasmybes ir galimybes. Pačiame leidinio pavadinime suformuluota užuomina – „politikos įpilietinimo projekcijos“. Monografija krypta ne į kokią nors deklaratyvumą ir kartu konstatuojamą pasyvumą, o priešingai – į patį projektyvumą. Pilietiškumo projekcijos – tai galimybės ir alternatyvos, pavojai ir išsigelbėjimai, tendencijos ir išskirtinimai. Įpilietinimas reiškia, kad pilietiškumas yra ilga ir nuosekli politinio gyvenimo raida. Raida numato skirtingus socialinius tapsmus ir skirtingus politinius virsmus. Piliečiais nieko negalima paversti, jie tokie gali tapti. Monografija šią mintį nuolat plėtoja, varijuoja visose dalyse.

Knyga susideda iš kelių dalių. Šios dalys rodo, kad patys pilietiškumo kontekstai, viena vertus, Lietuvai yra labai aktualūs ir gali būti viešai svarstomi. Kita vertus pati pilietiškumo samprata „aptaki“, metaforiška, virtusi „abstrakcija“ ir kol kas sunkiai įgyvendinama dėl daugybės įvairių priežasčių.

Didaktinė ir probleminė literatūra visada esmingai skiriasi savo problematika. Aiškiai suvokta ir suformuluota knygos problematika rodo, kad knyga aktuali ir atvira savo svarstymais. Jau iš įvado

aiškėja pilietinio ugdymo aktualumas. Jį drįstume apibūdinti keliais parametrais:

- 1) Pilietiškumo ir demokratiškumo santykis rodo, kad šios dvi sritys viena kitą papildo. Nei dirbtinio pilietiškumo, nei „dovanojamos“ demokratijos būti negali. Bet mes tokias apraiškas regime Lietuvoje ir kitose pereinamojo tipo visuomenėse.
- 2) Pilietiškumas socialinio ugdymo baruose rodo sociumo brandumo laipsnį. Išsilavinusių, besimokančių žmonių lyg ir daugėja, bet ar didėja politinis sąmoningumas? Ar tai nėra pilietinio sąmoningumo dalis?
- 3) Pilietiškumo ir laisvės sampratos yra susipynusios ir todėl dažnai ambivalentiškos. Išlaisvintos iniciatyvos veda į pilietinį brandumą ir sąmoningumą. Dirbtinėmis priemonėmis sąmoningumo negalima sukurti. Kodėl mes, kaip visuomenė, nenorime (ar negebame) būti sąmoningi?

Knygos semantinio turinio sklaida nurodo skirtingas analitines pilietiškumo versijas. Pirmą dalis – *Pilietinės visuomenės analitinė dimensija*. Nesant ilgalaikės ir savos pilietinio mąstymo tradicijos, gręžiamasi į klasikinę politinę mintį ieškant atsako ten. Savos pilietinės tradicijos nebuvimas yra susijęs su savos pilietinės kalbos nebuvimu. Daugelį dalykų pilietiškumo srityje tegalime nusakyti klasikine politine kalba ir klasikine svarstymų strategija. Tą patį galime pasakyti ir apie demokratinę tradiciją. Demokratiška ir nedemokratiška visuomenė – tai skirtingi politiniai diskursai. Kaip tik todėl ir tiesiamas pililoginis tiltas tarp klasikinio demokratinio diskurso ir šiuolaikinių bandymų svarstyti pilietiškumą demokratijos ribose. Nesant raiškios pilietinės kalbos, lieka neaiškus pats pilietiškumo diskursas. Todėl kyla poreikis rekonstruoti pačią bazinę sąvoką ir kartu atsakyti, kas yra pilietinė visuomenė. Pilietinės kalbos užuomazgos gimdo painių, bet kartų ir kūrybišką metaforų tinklą. Šiuolaikiniai pilietiškumo svarstymai kupini produktyvių, provokatyvių politinių metaforų.

Netikslūs ir aptakūs apibūdinimai rodo besikuriančią „gyvą politinę kalbą“.

Antra dalis – *Pilietinė visuomenė ir globalizacija*. Šiuolaikinio globalaus pasaulio iššūkių kontekste lietuviškasis pilietiškumas nebeatrodo „savitas“ ar „išskirtinis“ reiškinys. Globalios pilietinės visuomenės tapsmas susijęs su daugybe ne tik nacionalinių, tautinių, bet ir tarptautinių įtakų. Šios įtakos kaip politinės pamokos ateina daugeliu informacinių kanalų. Tiek Lietuva savo užsienio politika, tiek kitos šalys Lietuvai daro diplomatinę įtaką. Šalys savo pilietiškumo patirtimi moko kitas šalis. Kita vertus, reikia mokėti kritiškai, o ne mechaniškai perimti tokią patirtį. Lietuvoje veikia įvairių tarptautinių organizacijų, kartu daug Lietuvos piliečių dirba tarptautinėse organizacijose, kurių veikla susijusi su pilietiškumo puoselėjimu ir plėtojimu. Vadinasi, pilietiškumo mainai yra tie patys globalaus pasaulio mainai – toks būtų šio skyriaus *motto*.

Trečia dalis – *Pilietinės visuomenės idėjos raida Lietuvoje*. Norint išanalizuoti pačią pilietiškumo sampratą, pirmiausia būtina ją inventorinti. Šios dalies autoriai kaip tik ir bando suklasifikuoti, suskirstyti, susisteminti įvairius pilietiškumo svarstymus „savoje padangėje“. Tokių svarstymų, kai kada gilių ir išsamių, kai kada seklių ir paviršutiniškų, Lietuvos politinio gyvenimo padangėje būta gana nemažai. Ne visi jie kritiškai aptarti, deramai panaudoti ar pasitelkti svarstant patį pilietiškumą. Nors ir turėdamas kuklią kelių dešimtmečių istoriją, pilietiškumas vis dėlto evoliucionavo, nes evoliucionavo pati visuomenė. Pačioje Lietuvos visuomenėje gimė ne viena pilietinė įžvalga, o tai kalba apie politinio sąmoningumo apraiškas, politinės sąmonės brendimą. Esama tam tikro atotrūkio tarp politinės pilietinės visuomenės teorijų ir empirijos. Todėl bandoma parodyti šių atotrūkių priežastis.

Ketvirta knygos dalis – *Pilietinės visuomenės „sektorinės“ problemos Lietuvoje*. Pilietinės visuomenės apraiškos ne visada deramai įvertinamos dėl jos lokalinio pobūdžio, sektorinės veiklos (plg. „Tre-

čias sektorius“). Viešumoje vis garsiau šnekama apie nevyriausybinės organizacijas. Savo įtakomis, pajėgomis šios organizacijos, kaip tam tikros sąjungos ar draugijos, tam tikruose baruose gali nuveikti daug daugiau nei oficialios organizacijos. Blogybė ta, kad dažnai šios organizacijos virsta koku nors priedu prie oficialių organizacijų ar valdžios struktūrų. Štai tuomet jų veikla netenka savarankiškumo ir iniciatyvumo. Politinių partijų veikla pilietiškumo kontekste kupina grimasų. Jau net yra buvę partijų, pasisavinusių pilietiškumo pavadinimą. Kitos šiame kontekste kylančios partijų problemos rodo demokratijos eroziją, partinį monopolizmą ir t. t. Maišto ar protesto visuomenė, nepatenkintųjų dauguma – tai dar besiformuojančios politinės socialinės jėgos ir galios. Savaimė suprantama, kad politinis piliečių aktyvumas susijęs su politiniu dalyvavimu. Blogybė ta, kad piliečiai gali ir geba tik balsuoti ar kitaip oficialiai dalyvauti. Pasigendama aktyvaus dalyvavimo – kasdienio pilietinio aktyvumo. Šį kontekstą papildoma ir piliečių nenoras kovoti viešajame sektoriuje už savo teises. Pavienių atvejų buvimas yra tik išimtys, o ne norma. Vienas iš svarbesnių pilietinės veiklos sektorių – valstybės ir visuomenės santykių koregavimas. Tiek valstybė savo oficialiomis galiomis geba „užguiti“ visuomenę, tiek visuomenė dėl pasyvumo gali suteikti didesnius įgaliojimus valdžios struktūroms. Todėl pačiai visuomenei būtina inicijuoti pilietinį budrumą. Skurdas kaip šiuolaikinio gyvenimo iššūkis rodo tiek socialinės politikos neefektyvumą, tiek piliečių negebėjimą kovoti už savo interesus. Turime „skurdo kultūrą“, „politinį skurdo teatrą“ ir net skurdo išviešinimo tradicijas žiniasklaidoje, bet vis neturime sambūvių, organizacijų, pilietiškai kovojančių su skurdu. Išvardytos sektorinės problemos rodo mūsų visuomenės komunikacinį stygių. Nesant savaimingai susiklosčiusių adekvačių komunikacinių struktūrų, atsiranda nesusišnekėjimas, nemokėjimas tinkamai išreikšti save, vedantis prie stichinio aklo maišto, riaušių ir kt.

Knyga reziumuojama įvardijamais *Politikos įpilietinimo iššūkiais*. Būtina nuolat analizuoti ir peržiūrėti esamą pilietiškumo būklę.

Būtina pilietiškumo kontekstą plėtoti tiek valstybės, tiek tarptautiniu lygmeniu. Būtina ugdyti pilietinę politinę sąmonę. Pilietiškumą būtina plėtoti įvairiuose viešojo gyvenimo sektoriuose. Šiems programiniams orientyrams ir gairėms solidžiai ir turiningai atstovaujama įvairiuose aptariamose monografijos skyriuose įvairiais analitiniais pjūviais.

Apibūdinus monografijos struktūrą tikslinga suminėti ir tai, ko pasigendame, ar ko, mūsų nuomone, stokoja šis veikalas. Trūkumų įvardijimas yra sudedamoji recenzijos dalis. Todėl bandykime atverti tam tikrus knygos neatitikimus. Knyga pasižymi aiškia struktūra, bet ne visi jos skyriai proporcingi. Galbūt kai kas struktūruojant šį leidinį liko neįgyvendinta. Kai kas iš politinio ugdymo srities palikta nuosalyje. Juk kasdienės sąmonės lygmeniu vis tebesvarstoma, kas pirmesnis – valstybė ar pilietis. Į šiuos klausimus knyga aiškaus atsakymo nepateikia. Tik epizodiškai paliestos ir politinio pilietinio švietimo perspektyvos. Anapus šios knygos konteksto lieka daugybė kitų temų ar potemių: pilietinė miestų ir miestelių mažųjų bendruomenių patirtis, platesnė protesto bendruomenių analizė, pilietinės nepaklusnumo akcijos ir t. t. Tačiau įvardyti trūkumai nėra esminiai, jie tik nurodo monografijos ribas ir nužymi perspektyvias potencijas bei „neatrstas galias“.

Recenzuojama knyga perspektyvi keliomis prasmėmis. Jos autoriai nebando pilietiškumo kam nors priskirti, antraip tai virstų tiesioginiu pamokslavimu ar politine prievartine didaktika. Ši knyga ne tik apie politinę Lietuvos dabartį, bet ir apie politinę ateitį. Kas yra ta politinė ateitis? Lietuvos ateitis traktuojama kaip pilietinės visuomenės susidarymo neišvengiamumas. Mūsų visuomenės laukia iššūkis arba tapti demokratine valstybe, arba „valstybe kliente“.

Sunkiai Lietuvoje įsitvirtinantis pilietiškumas yra vertas daugybės tolesnių nuodugnesnių svarstymų. Kai kurios aktualiausios temos iš šių nūdienos svarstymų kaip tik ir pateko į aptariamąsias knygos autorių akiratį. Kai kurios temos sąmoningai liko nuosalyje. Pernelyg gausus problemų kėlimas gali virsti tezinio kalbėjimu. Svarbiausia,

kad šios knygos autoriai bando svarstyti ir argumentuoti, o ne tik kažką įvardyti.

Elementariai kalbant, pilietiškumas yra visų mūsų bendras interesas. Atkūrus Nepriklausomybę, tas bendras interesas nutrūko ar pasislėpė po lėkštais kasdieniais rūpesčiais. Bendras interesas, apėriantis visus ar bent daugumą bendruomenės narių, retai iškyla į praktinės politikos „paviršių“. T. y. viešąjį interesą slopina tiek bendrieji ir kompleksiniai, tiek specifiniai ir konjunktyriniai veiksniai. Pilietiškumas yra kompleksinė istorinė, politinė, moralinė, socialinė ir pedagoginė problema. Pilietinės savo istorijos negalime perkurti, ją reikia perprasti ar tinkamai perskaityti. Pilietinės moralinės negandos yra tradicinis paveldas, kurį reikia kritiškai permąstyti. Sociumas nėra koks nors visiems laikams duotas darinys, jį galima keisti rodant tinkamus pavyzdžius. Sociumo užduotis yra šiuos pavyzdžius tinkamai išviešinti. Pedagoginės pilietinio politinio ugdymo problemos gali būti traktuojamos kaip laisvo asmens, mokančio suprasti ir civilizuotais būdais ginti savo teises, ugdymas.

Knygos viršelyje regime jos problematiką. Kas tie jauni žmonės anapus geležinių pinučių tvoros? Ar jie už atveriamų vartų, ar už neįveikiamos užtvartos, per kurią perlipti be galo sunku? Jie šypsosi, bet ką sako šios šypsenos, ar jos natūralios, ar dirbtinės, fasadinės?

Apibendrinant galima pagrįstai pritarti knygos autorių pateiktam adresatų sąrašui. Knyga rekomenduotina tiek akademinėi politinei bendruomenei, kuriančiai lietuviškąjį pilietiškumo variantą, tiek pedagoginei bendruomenei, ugdančiai pilietiškumą. Tai galėtų būti parankus leidinys ne tik politologams ar sociologams, bet ir visų lygmenų pedagogams, dirbantiems pilietinio ugdymo baruose.

JURGIS DIELIAUTAS

ISSN 1392-1681

POLITINIŲ SKOLŲ GRAŽINIMAS, ARBA KAIP FILOSOFAI ATSIĖMĖ MORALINIŲ VERTYBIŲ IMPORTĄ*

„Politika be vertybių“ – tai 2005–2008 metais publikuotų Alvydo Jokubaičio straipsnių rinkinys, tęsiantis profesoriaus tyrinėjimus politikos ir moralės santykio tema. Pavadinimas daugiaprasmiškai nusako teminę rinkinio ašį: tai ir politikos prigimties konstatacija, ir realios politinės praktikos bei metodologinės nuostatos kritika. Straipsniai gravituoja apie šį centrą daugiau ar mažiau nuo jo nutoldami, tačiau vienijami tos pačios antireduktyvistinės nuostatos, kuriai A. Jokubaitis lieka ištikimas ir pastaruosiuose savo darbuose.

Nesiliaujančiame mokslininkų ir filosofų ginče politikos klausimais knygos autorius, be abejonės, palaiko pastaruosius, maža to – pasirodo kaip tikrų tikriausias filosofas: jo mintys plaukia iš senojo filosofinės minties šaltinio – nuostabos (antidogmatizmas); jis lieka įsipareigojęs tikrovės sampratai, kuri artimesnė žmogiškojo patyrimo teikiamai nei gamtamokslinei (antireduktyvizmas); jam rūpi ne tik aksiologinis (kalbant siauriau), bet ir apskritai normatyvinis aspektas.

---

* Alvydas Jokubaitis. *Politika be vertybių*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.

Pirmiausia, kaip yra rašęs Leonidas Donskis, „A. Jokubaitis – ikonoklastiškas autorius, nepaisantis jokių autoritetų, drąsiai ir be ceremonijų siekiantis nuvainikuoti bet ką, kas tik jam kelia abejonių“¹. Tai tiesa, jei kalbėsime apie iš principo antidogmatišką knygos autoriaus nuostatą tiek aprobuoto diskurso, tiek paskirų autorių atžvilgiu. Dėl to neverta stebėtis „svyravimais“, kai „Vienuose tekstuose tie patys teoretikai yra giriami, su jais solidarizuojamasi, kituose jie ironizuojami ir atmetami“². Būtent kritinė nuostata A. Jokubaičio tekstams laiduoja nuoseklumą: tai sveikas filosofinis įtarumas ir metodologinis „naivumas“, kuris suteikia impulsą ne vienam apmąstymui, išaugusiam iki straipsnių. Tarkim, tai nuostaba suvokus politikos specifikos paradoksalumą: nuolat kalbama apie politines vertybes, nors politika išties specifiskai savų vertybių neturi; nėra politinės patologijos mokslo, nes moralinė patologija politikoje yra norma.

Šis rinkinys svarbus ir tuo, kad jame galima nesunkiai atsekti bendrąsias paties A. Jokubaičio nuostatas ir suvokti atitinkamų pasirinkimų pagrindą bei prasmę. Skaitydami tekstus, iš atskirų detalių nejučia susidėliojame nuoseklia jo pažiūrų išsklotinę. Šia prasme vienas iš svarbiausių straipsnių – „Politikos filosofijos tikslas“, kuriuo siekiama demarkuoti politikos mokslą, ar teoriją, ir politikos filosofiją, taigi ir numatyti jų kompetencijos ribas bei tikslus, pamatines metodologines nuostatas – galimos nesantaikos priežastis. „Filosofas“ čia išties pasirodo kaip normatyvi samprata: ja ne tiek konstatuojama, kas yra filosofai, bet veikiau – kokie jie turėtų būti: svarbiausias jiems turintis būti ne siekis padaryti savo teorijas mokslinėmis (straipsniuose kartojasi kritinės gaidos pozityvizmo atžvilgiu), bet – ne autoriaus žodžiais – įsipareigojimas tikrovei, ne parankioms conceptualioms schemoms. Reikalavimas filosofinei teorijai – būti ne dieviško, bet žmogaus žvilgsnio produktu: privalu neišsižadėti žmogiškai tikrovei būdingos specifikos (vertybiškumo), turėti ne megalomaniškų kūrėjo ar veikiau atkūrėjo, valdytojo ir užvaldytojo, bet tik ugdytojo ir vizionieriaus aspiracijų, tenkintis kuklia kritine funkcija. Taigi galima

sakyti, kad ryškios filosofo sampratos, kuriai įsipareigojęs ir jos autorius, sudedamosios dalys tokios: pagarba tikrovei, antireduktyvistinė tikrovės samprata, ugdomoji misija.

Politikos ir moralės santykio gvildenimas (tuo A. Jokubaitis užsiima ne pirmus metus), pasirodo, yra ne tik pageidaujamas, bet net ir būtinas politikos filosofo objektas. O taip yra todėl, kad politinė filosofija esanti moralės filosofijos dalis. Nors kai kurie autoriai taip nemano, nes „Jų nuomone, disciplinos tikslas – tirti savarankiškas politinio gyvenimo normas ir vertybes, nepriklausančias nuo moralės“ (p. 13), profesoriui įtikinamai parodžius, jog politika neturi savarankiškų, nepriklausomų vertybių, dingsta ir tokių mąstytojų tyrimo objektas. Vadinasi, politinė filosofija vis dėlto yra etikos dalis ar tęsinys – tai tiesiog akivaizdu iškiliausių antikos mąstytojų (pvz., Platono, Aristotelio) darbuose ir kai kuriuose šiuolaikinių mąstytojų veikaluose, sunkiai priskiriamuose vien etikai ar politikai (tokiuose kaip Johno Rawlso, Jürgeno Habermaso – plg. pastarojo veikalą *Discourse ethics* – ir pan.). O kadangi apie vertybinius politinio gyvenimo aspektus vis dar diskutuoja tik filosofai, į jų dėmesio lauką patenka platesnis nei į politikos mokslininkų akiratį problemų ir reiškiniių spektras. Tad pirmiesiems natūraliai kyla du uždaviniai: kritikuoti reduktyvistinį požiūrį į politiką (t. y. nužymėti tokio požiūrio galiojimo ribas) ir aptarti tai, kas lieka už tokio siauresnio požiūrio ribų (kas jam iš principo nepasiekiamas).

Kritinis politikos filosofo užmojis numato politikos mokslų pretenzijų apribojimą: mokslinė perspektyva vertinga, aprėpia dalį tikrovės, tačiau ne ją visą. Tokia strategija – tik atskiras atvejis bendrosios antireduktyvistinės pozicijos, ginančios humanitarinių ir socialinių mokslų specifika gamtamokslinių metodų invazijos akivaizdoje, arba – didesnį žmogiškosios tikrovės įvairumą gamtinės tikrovės atžvilgiu. Jų traktavimas turintis skirtis: tiriant žmonių veiklą būtinas didesnis lankstumas nei nagrinėjant gamtinį vyksmą: „Mokslininkai negali pasirašyti po Aristotelio teiginiu, kad praktinio gyvenimo klausimai

gali būti pateikti tik bendrais bruožais, o ne tiksliai“ (p. 14). Vadinasi, svarbiausia – ištikimybė tikrovei, o jei pastaroji nesiduoda sutalpinama į griežtos konceptualinės sistemos rėmus, vadinasi, turime rinktis daugiau nei tą schemą – ją *ir* tai, kas lieka už jos ribų. Tikrovė šiuo atveju yra tai, kas atsiveria ne tik objektyviam, bet ir subjektyviam žvilgsniui – ką galbūt būtų galima laikyti transcendentaliomis politinio patyrimo struktūromis („politinis patyrimas yra sąlygotas tam tikrų vertybinių ir normatyvinių prielaidų“, p. 17).

Ši kritinė filosofijos misija juo labiau svarbi, kad turime reikalą su politika, kurios orientacija galiausiai yra praktinė. Per didelis griežtumas teorijoje gali blogiausiu atveju iškreipti žmogiškosios tikrovės vaizdą, praktikoje – laužyti, traumuoti, formuoti pagal prokrustišką modelį. O kalbant apie mokslo ir filosofijos poveikį praktikai, mokslo paskirtis ir yra efektyvus tikrovės reguliavimas, arba „sutechninimas“, ar „sutechnologinimas“: „Politikos mokslas gali būti sudedamoji socialinės inžinerijos dalis“ (p. 15). Ir priešingai – filosofija atlieka edukacinę funkciją: „Filosofinės idėjos visuomenės gyvenimą gali keisti tik per jų poveikį piliečių savivokai“ (p. 15).

Taigi profesoriaus kritikos taikiklyje – ankstesnio jo priešininko, liberalizmo, sąjungininkas – politiniai mokslai, arba plačiau – vertybiškai neutralus mokslinis mąstymas, ne tik paklaidinantis patį politikos mokslą, bet ir demoralizuojantis piliečius. Mokslinė refleksija pasirodo pratęsianti liberalų siekius: jos abejingumas moraliniams įsitikinimams, perkeltas iš mokslo į politinio mąstymo, kuris yra praktikos dalykas, sritį, netiesiogiai daro piliečius abejingus moraliniams politinio gyvenimo aspektams. Vertybiškumo atsisakymą straipsnių autorius vaizdžiai apibendrina taip: „Politinis liberalizmas piliečių vertybinius įsitikinimus patraukia už politinių diskusijų ribų [...]. Nuo moralinių vertinimų išvalyta politinė arena papildomai sterilizuojama mokslinio neutralumo priemonėmis“ (p. 27).

Antrasis uždavinys, kurį sau kelia ir įgyvendina filosofas, – nurodyti, kas lieka už mokslinio akiračio (galimybių) ribų: kodėl politikos

mokslininkai negali paaiškinti sąmokslų fenomeno (tai stebuklas ir akibrokštas liberalams ir mokslininkams), atsakyti į prasmės klausimus (kokia yra nepriklausomybės prasmė, kas yra tauta). Aiškinama, kodėl kai kurie reikšmingi politinio gyvenimo uždaviniai tampa jiems nepasiekiami – ypač kodėl taip nesėkmingai konstruojama Vidurio Europos tapatybė (ir koks turi būti regiono tapatybės pagrindas).

Tiesa, reikia pažymėti (nors tai iš tikrųjų veikia banali konstatacija nei priekaištas), kad mėginant įvesti tokias „tektonines“ skirtis kaip „mokslas / filosofija“ ir pan., tokio pobūdžio didelio abstraktumo laipsnio samprotavimai kartais ima balansuoti ant banalybės ir netikslumo ribos. Taip nutinka todėl, kad, viena vertus, tam tikros tiesos, teigiamos pamatinių skirčių pagrindu, atrodo tiesiog savaime suprantamos, kita vertus, pačios fundamentaliausios sąvokos, apriėpiančios didelį elementų skaičių, tuos elementus kėsinasi suniveluoti, taigi sudaromas įspūdis, kad jie visi tarpusavyje yra panašūs daugybe aspektų. Taip kai kurios sąvokos virsta kone teorinėmis chimromis ar tiesiog reikalauja patikslinimo – ką jos žymi (ypač su istorine periodizacija susiję terminai nėra tokie jau vienaprasmiai). Pavyzdžiui, „pozityvizmas“ knygoje turbūt yra ne tiek ar ne tik filosofijos istorijoje fiksuota pažiūra, bet ir gyvybinga metodologinė nuostata (ir dažniausiai omenyje turima konkrečiai ši: moksliniame ir į moksliskumą pretenduojančiame diskurse apsiriboti deskriptyvaus pobūdžio teiginiais, atsiriboti nuo normatyvinių); kas yra „klasikinės politinės filosofijos“ autoriai, kuriems priskiriamas siekis formuoti piliečių moralinį charakterį (ar turima omenyje „klasikinis / modernus“ skirtis? Jei į chronologinę imtį prie klasikų patenka Kantas, ar nepatenka ten ir liberalizmo politinės filosofijos atstovai?). Tačiau apskritai teksto audinyje terminų reikšmė aiški; kurias reikšmes atkirsti, darosi neaišku tik skaitant fragmentiškai.

„Politika be vertybių“ – gavus gūsis Lietuvos filosofinėje padangėje. Šviežios mintys savo kartais neįprastu skambesiu skatina atrasti su jomis santykį – tikrinti, diskutuoti ir priimti arba atmesti. Būtų

džiugu, jei šį iššūkį Lietuvoje ar svetur būtų kam priimti ir sulauk-
tume svarios akademinės diskusijos tokiomis įdomiomis ir aktualio-
mis temomis. Tik į galvą vis smelkiasi Nerijaus Mileriaus persaky-
tas pokštas: „Visame pasaulyje novatorius yra tas, kuris yra pirmas;
Lietuvoje visi yra pirmi, visi turi savo strategines vizijas; vadinasi,
tikrasis novatorius būtų tas, kuris būtų antras.“ Taigi norėtusi palin-
kėti „antro“, kuris galbūt pratęstų apmąstymus ar pradėtų diskusijas
dėl to, ar tikrai politika – tik „statybų aikštelė“, niekas, arena, kur
susiduria skirtingi žmonės, ar tai vis dėlto platumas, turinti objekty-
vias savo charakteristikas – joje veikiančius dėsningumus, tendencijų
vėjus? Jei politika neturi savo vertybių, kokių rūšių vertybių esama aps-
kritai – gal jas analogiškai reikia „atimti“ ir iš daugybės kitų sričių,
drauge – jas su kuo nors susaistyti? Ir kitais, kur kas reikšmingesniais
klausimais.

NUORODOS IR PASTABOS

¹ Leonidas Donskis. Liberalizmo ir konservatizmo debatų tąša // Politologija.
2004, Nr. 36 (4), p. 135.

² Ibid, p. 141.

IEVA VASILIONYTĖ